

DAN PURIC ȘI TURISMUL NEGRU

(fragment din teza de doctorat

Kitschul în literatura română postdecembristă)

Călătoriile în zonele afectate de război sau în spațiile traumei colective sunt ultimele tendințe în materie de turism de lux. Alături de turismul ecologic sau de cel responsabil, turismul negru reprezintă alternativa la superficialitatea destinațiilor convenționale. Locurile traumelor colective atrag din ce în ce mai mulți turiști pentru că acumulează autenticitatea percepută ca experiență-limită. Turismul negru ajunge astfel să fie echivalat cu pelerinajul înțeles în sensul său tradițional de călătorie la un loc al suferinței, care implică transformare personală¹.

În România, Dan Puric mimează un pelerinaj în spații ale traumei colective (comunismul în sens larg sau, în sens restrâns, închisorile comuniste). Sub pretextul că reactivează memoria „neamului românesc” și că stabilește repere morale pentru tinerii de astăzi, scriitorul inventează o aristocrație românească legitimată de martiriu. Efortul său mnemonic este invalidat de raportarea kitsch la subiectul sensibil al foștilor deținuți politici: prestigiul pe care îl are discursul despre lagărele comuniste uzurpează autoritatea evenimentului în sine. Altfel spus, amplexarea pe care o are gestică martorului de gradul doi întrece în vizibilitate persoana care a fost persecutată. Puric reprezintă în acest ritual de vizitare a lagărelor comuniste legătura între cei care au fost torturați și au murit în închisorile comuniste și cititorii săi. Pelerinii locurilor în care s-au petrecut tragedii plătesc tribut celor morți și se simt, prin contaminare, ca făcând parte din ramura nobilă a aristocrației românești a suferinței.

Potrivit lui Zygmunt Bauman, protestanții au fost cei dintâi creștini care au transformat pelerinajul într-un circuit simbolic: în loc să se supună privațiunilor și efortului pe care îl presupune deplasarea efectivă la Ierusalim sau în oricare alt loc întemeietor pentru credința lor, aceștia l-au reprodus „la ei acasă”, suprapunându-l geografiei lor cotidiene. În acest fel, au defamiliarizat viața de zi cu zi și au transformat-o în deșertul „nul și fără valoare” care trebuie resemnificat. Pelerinajul nu mai reprezintă apanajul celor aleși, ci este necesitatea de a conferi sens unui spațiu pustiit, de a alcătui un întreg din fragmentar. Lumea vidă va fi resemnificată cu sensul pe care pelerinul îl obține odată ajuns la destinație². Tema romantică a lipsei de consistență a prezentului apare și în discursul lui Puric, unde eludarea tensiunilor inerente prezentului și anularea

„mutilării” sufletului românesc de către comunism se realizează prin evadarea în spațiul românesc atemporal. Această evadare livrează senzația de inocență și detașare și, de asemenea, convingerea că aparții de o lume mai bună și perfect coerentă. Comuniștii, care au apărut, susține Puric, din deformarea genetică a fibrei românești, au „lăsat moștenire *lepra satului*. Au lăsat, ereditar: lașitate, oportunism, conjuncturalism, frică. Mai ales frica s-a transmis ereditar.”³ [subl. în orig.]

Dar ideea României „profunde” nu îi aparține lui Dan Puric. De fapt, scriitorul reassemblează o versiune anacronică a discursului interbelic de dreapta, pe care îl transformă în subiect spectacular. Originile intelectuale ale discursului pe care îl propune⁴ oferă conceptele-cheie ale celor mai cunoscute volume pe care le-a publicat până acum: *Cine suntem*, *Despre omul frumos*, *Fii demn* și *Suflet românesc*. În esență, se trimite la existența unor predispoziții psihologice structurale ale neamului românesc: credința într-o dimensiune atemporală a existenței, moartea ca trecere firească în altă formă de ființare, pasivitatea în fața morții ca o înțelegere fundamentală a acesteia și ca înțelegere a faptului că moartea este o formă de îmbogățire a ființei, omenia, încrederea în ceilalți sau simțul măsurii. Aceste trăsături ale României „profunde” explică tendința spre pătimire, spre suferința care înobilează.

Moștenitorul de drept al „aristocrației suferinței” nu este ruda de sânge, ci acea persoană care trece proba martiriului. Esența românească impune un tip de curaj specific, cel al luptătorului pasiv, care se poate dezvolta numai într-o comunitate agrară, a culturii mici, lipsită de aspirațiile mesianice ale culturii mari. Pentru martorii de gradul al doilea, singura cale de investire cu titlu de noblețe românească rămâne parazitarea aurei foștilor deținuți politici. Supraviețuitorii lagărelor comuniste sunt valoroși datorită autorității emoționale comportate de confesiunile care aparțin martorilor oculari ai marilor evenimente istorice. În cadrul ramurei nobile imaginate de Puric, semnificația foștilor prizonierilor sporește pentru că sunt ultimii reprezentanți în viață ai acestei aristocrații românești a suferinței. Asocierea cu aceștia, oricum s-ar face ea, atribuie pelerinilor autoritate morală și îi elevează spiritual. Însă Puric și cititorii săi trec cu vederea faptul că limita experienței-limită este subiectivitatea: ea nu poate fi

împrumutată, recapitulată la nivel colectiv și nici exprimată prin interpuși. Participarea empatică a spectatorului devenit martor de rang secund nu trebuie să se substituie experienței directe.

Ca orice abstracțiune, neamul românesc la care trimite Dan Puric are nevoie de un suport material ca să fie înțeles și ca să poată fi redat la nesfârșit. Acesta este motivul pentru care Puric apelează la suvenir. Suvenirul marchează acel tip de experiență pe care Susan Stewart o numește „relatabilă”⁵ pentru că generează narațiuni. Suvenirul este un obiect de două ori incomplet: el este, pe de o parte, un obiect metonimic fiindcă conține o urmă a contextului de origine, pe care îl reproduce neîncetat și care trimite nu numai la un alt obiect, dar și la o experiență sau la un set de referenți abstracți. Pentru turistul de rând, America înseamnă New York, New York-ul înseamnă Statuia Libertății, iar Statuia Libertății e simbolul libertății și al prieteniei între popoare⁶. Apoi, suvenirul este fragmentar pentru că permite amplificarea sa cu ajutorul unei narațiuni care „articulează dorința”: suvenirul nu funcționează „fără discursul narativ suplimentar care îl atașează originilor sale, dar care creează și un mit în ceea ce privește acele origini”⁷.

Astfel, seria de suvenir pe care o etalează Dan Puric nu surprinde contextele unor experiențe trăite. De fapt, aceste suvenir devin punctul de plecare pentru crearea unei narațiuni de transformare personală și de adeziune la aristocrația românească a suferinței. Posedarea unui astfel de obiect reprezintă o „declarație de apartenență nu la evenimentul în sine, ci la prestigiul generat de acest eveniment”⁸. Mă voi opri aici numai asupra câtorva astfel de exemple. În vacanță la bunici, naratorul primește prune de la o „băbuță” care „arăta ca dintr-o frescă din biserică, coborâtă puțin pe lumea aceasta să facă treabă” și care îl „iubea cu ochi blânzi”⁹. Resemantizarea pe care o implică acest suvenir face din „băbuță” unul dintre ultimii supra-viețuitori ai civilizației rurale românești, închipuită ca profund credincioasă, pură și delicată. Totodată, imaginea acestui personaj reprezintă arhetipul bunicii afectuoase și, prin extensie, al unui întreg spațiu românesc idilizat și decorativ. Femeia se pregătește să își viziteze fiica care locuiește în America și, înainte să plece de acasă, își leagă bagajul cu o sfoară: „Sfoara legată de mica plasă era improvizația dureroasă a neamului românesc în fața timpului... *Cât să țină, până colea, ... până la Dumnezeu*”¹⁰ [subl. în orig.]. Bagajul legat cu sfoară devine simbolul românului aflat în permanență în stare de provizorat, dar și capacitatea acestuia de improvizație. Suvenirul se distanțează aici de figura femeii prin faptul că surplusul de semnificație care îi este atribuit relevă o trăsătură adânc imprimată în sufletul românesc: spontaneitatea și caracterul temporar al oricărei acțiuni făcute de un român. Mai mult decât atât, „băbuța” trimite și la un mit al țăranilor priviți ca păstrători ai continuității istorice și ai tradiției¹¹.

Figurile nobile și fragile la care revine Dan Puric contrastează puternic cu nomenclatura comunistă alcătuită în exclusivitate, susține autorul, din personaje brutale¹². Semnificativ aici este tatăl naratorului, personajul exponențial pentru aristocrația românească, privită ca un soi de depozitar al gesturilor galante, al bunelor maniere și al integrității vremurilor nedefinite ale lui „altădată”. Cu pământul confiscat și exilat de puterea comunistă în sud-estul țării, tatăl devine un ins abulic, la care numai dragostea de pământul pierdut și lentoarea gesturilor mai amintesc de apartenența la ramura nobilă românească: „[p]lecase într-o noapte doar cu o valijoară, lăsând în spate mica avere trudită a strămoșilor lui. Dar, în schimb, pământul nu-l părăsise pe el. Simțeau că se refugiase odată cu cerul senin al Dobrogei în ochii lui marcați de o iremediabilă tristețe”¹³. Figura paternă este resemnificată în aristocratul ruinat, apatic, constrâns să locuiască în condiții precare. Destinul individual al tatălui se întâlnește cu cel colectiv, dând astfel măsura mării tragedii a comunismului.

Atunci când scrie despre deținuții politici dispăruți în lagărele comuniste, Dan Puric nu prezintă „moartea în oroarea ei de zi cu zi” și în „banalitatea ei tragică”¹⁴, ci o moarte estetizată, ca ritual de trecere în rândul nobililor români. Torturile foștilor deținuți politici au efect cathartic, pentru că o comunitate neîntinată ajută la regenerarea unui întreg grup social.

¹ Marita Sturken, *Tourists of History. Memory, Kitsch, and Consumerism from Oklahoma City to Ground Zero*, Duke University Press, 2007, p. 11.

² Zygmunt Bauman, „From Pilgrim to Tourist – or a short History of Identity”, în Stuart Hall, Paul du Gay (eds.), *Questions of Cultural Identity*, Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi, pp. 20-22.

³ Dan Puric, *Despre omul frumos*, Ed. Compania Dan Puric, București, 2009, p. 40.

⁴ De referință sunt: Emil Cioran, *Schimbarea la față*, Mircea Vulcănescu, *Dimensiunea românească a existenței*, Constantin Noica, *Pagini despre sufletul românesc și Sentimentul românesc al ființei*.

⁵ Susan Stewart, *On Longing. Narratives of the Miniature, the Gigantic, the Souvenir, the Collection*, Duke University Press, Durham and London, 2007, p. 135 și urm.

⁶ Cf. Dean MacCannell, *The Tourist...*, ed. cit., pp. 111-112.

⁷ În orig.: „without the supplementary narrative discourse that both attaches it to its origins and creates a myth with regard to those origins”, Susan Stewart, *On Longing...*, ed. cit., p. 136.

⁸ *Ibidem*, p. 137.

⁹ Dan Puric, *Despre omul frumos*, ed. cit., pp. 13-14.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 17-18.

¹¹ Eric Hobsbawm, „Introduction: Inventing Traditions”, în Eric Hobsbawm, Terence Ranger (eds.), *The Invention of Tradition*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, p. 7.

¹² Dan Puric, *Despre omul frumos*, ed. cit., p. 14.

¹³ Dan Puric, *Suflet românesc*, ed. cit., p. 157.

¹⁴ Saul Friedländer, *Reflections of Nazism. An Essay on Kitsch and Death*, trans. by Thomas Weyr, Harper & Row Publishers, New York, 1984, p. 43.